

Intrarea în joc a fetelor din Gura Râului, județul Sibiu

Maria ȘPAN*

Abstract

“Entering the Dance” of the Young Women from the Village of Gura Râului (County of Sibiu, Region of Transylvania, Romania)

Until a few decades ago, the moment of “entering the dance” of the young women from the village of Gura Râului (department of Sibiu, region of Transylvania, Romania) was very important. For the young women of marriageable age, dancing in the village pavilion was a good opportunity to find their future husband, or to dance with the young man they loved. When did the dance in the pavilion of Gura Râului take place? What was the place from where the young men issued the invitations to dance? Where were the young women waiting for invitations to dance? What kinds of dances did they dance? At what age did young women enter the dance? How were they dressed? How would a young woman react if she was asked to dance by a young man she didn't like? How was it “penalized” a young woman's refusal to dance with a young man? The present article aims to provide answers to all these questions.

Keywords: *Romanian traditions and customs, Transylvanian, Romanian dance, ritual of maturity, entering the dance*

„Totul în univers are ritm. Totul dansează.”
Maya Angelou

Gura Râului este un sat din Mărginimea Sibiului, în care multe tradiții se păstrează și astăzi: mersul cu junii, călușarii, craii, îmbrăcarea costumului popular (costumul specific din Mărginimea Sibiului, deja de mai bine de un secol, în alb și negru) etc. Gurenii organizează inclusiv festivaluri locale care încurajează conservarea și promovarea lor. Așa este și *Sărbătoarea portului popular*, care îndeamnă fiii satului ca, măcar o dată pe an, să se îmbrace „românește”, și care are loc anual, în prima duminică după Praznicul Adormirii Maicii Domnului. Mereu, sărbătoarea se încheie cu „*jocu-n pavilon*”, o tradiție care, undeva prin anii '80, a încetat să se mai țină.

* Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă, B-dul Victoriei 40, 550024, Sibiu, România (maria.span@ulbsibiu.ro).

„Dansul înseamnă celebrare, dansul este limbaj. Limbaj dincoace de cuvânt.”¹

Se spune că „mișcarea apare oriunde, oricând și sub orice formă, numai că nu este totdeauna sesizată ca mișcare.”² Mișcarea înseamnă viață, căci moartea nu are nicio formă de mișcare. „Omul a început, mai întâi, să se miște, a început a se manifesta mai întâi fizic în acțiune, joacă, joc, muncă, apoi psihic.”³ Cuvântul „joc” vine din latinescul *jocus* (glumă, lucru de râs, petrecere, joc etc.) și înseamnă, în primul rând „acțiunea de a se juca și rezultatul ei; activitate distractivă (mai ales la copii); joacă”, dar și „acțiunea de a juca; dans popular; *p. ext.* petrecere populară la care se dansează; horă. Melodie după care se joacă.”. Mai poate însemna și competiție sportivă, modul specific de a juca, a interpreta un rol într-o piesă de teatru, dar și felul cum se interpretează etc.⁴

Așadar, dacă ne referim la *jocul popular*, pentru aceeași acțiune, în limba română, sunt folosite cuvinte cum ar fi: *joc, dans, horă* etc. Dacă *joc* și *dans*, în acest context, înseamnă același lucru, cuvântul *horă* nu are același cuprins. „Noțiunea *joc* este cea mai cuprinzătoare, însemnând și *dans* și *horă* [aceasta însemnând chiar un joc special].”⁵

Despre jocurile țăranilor, Ion Delu spunea că sunt „născute nu din formalitate, ci ca o necesitate, prin reflectarea naturii, ocupației, mediului fizic și social, sunt manifestări strâns legate de viața lor.”⁶ Și continuă menționând că jocul „n-a fost și nu este formă, o obligație, un protocol, ci un reflex spontan al stărilor lui sufletești, datorită vieții, faptelor, ocupației, realizărilor, mediului societății, naturii în care trăiește fără fățarnicie, oglindind deci realitatea naturală.”⁷

¹ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Volumul 1, A-D (București: Editura Artemis, 1994), 427.

² Ion Delu, *Învârțita de la Gura Râului, jud. Sibiu, Studiu etnografic și folcloric (1947-1949)*, 6, studiu nepublicat, consultat prin bunăvoința Domnului Director Prof. Dumitru Cîmpean de la Școala Gimnazială „Aurel Decei” din Gura Râului. O copie a acestui studiu se află Biblioteca Comunală Gura Râului.

³ Delu, *Învârțita de la Gura Râului*, 5.

⁴ Conform <https://dexonline.ro/definitie/Joc> accesat în data de 12.06.2020.

⁵ Delu, *Învârțita de la Gura Râului*, 31.

⁶ Delu, *Învârțita de la Gura Râului*, 60.

⁷ Delu, *Învârțita de la Gura Râului*, 60.

Jocu-n pavilon la Sărbătoarea portului popular

„Intrarea în joc”

Intrarea în joc a fetei avea o funcție de protocol social, era un mijloc de intrare a ei în viața socială, „un eveniment și un act hotărâtor echivalent cu emanciparea sau ieșirea ei din starea de copilărie”⁸. Din acel moment, ea era *fată de măritat*.

Prin „intrarea în joc”, „intrarea în horă”, odinioară, fetele, își găseau ursitul. *Jocul* era „un mijloc de educație, de cultură, de știință populară. [...] *Jocul* e școala tineretului ce se află în speranța, posibilitatea și apropierea încheierii unei căsătorii și organizării unui cămin, a unei gospodării, a unei întocmiri sociale tradiționale.”⁹.

Potrivirea la joc a doi tineri putea reflecta o bună întovărășire la muncă și în viață. „Acțiunea de a juca (și încă bine) constituie un factor social adesea determinant mai presus de tradiționale considerente economice și sociale, întru constituirea unei familii. A juca bine, adică a fi stăpân pe elementele artistice din ceea ce se numește „joc” în înțelesul trinitar, înseamnă o serie de calități definitorii de om deosebit, deoarece coreo-melo-poetica populară constă din: **poetică**, arta vorbirii frumoase [...]”¹⁰ – a se vedea strigăturile feciorilor. „**Melodica** constituie

⁸ G.T. Niculescu-Varone, *Jocurile național românești* (București: Editura Ziarului „Universul” Str. Brezoianu Nr. 23-25, 1938), 269.

⁹ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 103.

¹⁰ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 104.

un fel de specific al caracterului omului deosebit de bogat în sentimente pașnice, de conviețuire, de comuniune sufletească, așa cum și arta sunetului în sine, artele populare ritmice, nu constituie bunuri individuale cartelate întru exploatarea omului de către om, ci un ideal exemplu de proprietate comună. [...]”¹¹ **Coreica** „lasă să se vadă deopotrivă: sănătate fizică, abilitate somatică, dexteritate ritmică, sensibilitate sufletească, afinitate artistică etc. Fiorul inexplicabil al coreuticelor în potrivirea la joc [...] este rezultata firească a întâlnirii a doi purtători de atâtea calități.”¹²

Paolo Terruzzi scria în *La Grande Romania*, că atunci „când s’a început jocul, două ființe tinere (el și ea) s’au ales. La sfârșit, perechea astfel formată se desprindea de cercul fatal, care poate continua a se roti și fără ea. Hora poartă speranțe și dorinți pentru alți tineri ce se unesc în fiecare an de la acest joc și unde orice fată sau flăcău este un spectacol pentru toți... Hora are o mișcare circulară asemănătoare cu a planetelor.”¹³

Inaugurarea Muzeului satului Gura Râului 1969

Gura Râului

„Mult mai țărănesc și mai romantic e Gura-Rîului, așezat și ceva mai sus, către muntele nostru. Rîul, care e același cu Țibinul Sașilor, cu acel rîu al Săbiului ce a

¹¹ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 104.

¹² Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 104.

¹³ Paolo Terruzzi, *La Grande Romania* (Milano: Casa editrice „Alpes”, 1931), 191, *apud* Niculescu-Varone, *Jocurile naționale*, 21.

dat numele cetății, se joacă 'n rîpă pe pietricelele albiei sale răsfățate.”¹⁴ Astfel începe Nicolae Iorga descrierea acestui sat din Mărginimea Sibiului, în cartea sa *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, publicată la început de secol XX. Despre *biserica mică* din Gura Râului, spune că „oamenii o cred înălțată în 1200”¹⁵, aceasta considerându-se a fi prima atestare a existenței comunei. Continua scriind că: „Toate sunt aici așa de românești, încît abia te simți în țară străină.”¹⁶, și încheie descrierea satului astfel: „și inima-ți crește cînd în biserica cea mare, cu unele icoane de prin 1760 și o catapiteasmă luată din capela dărimată a Grecilor din Sibiu, vezi marea mulțime frumoasă, plină de cuviință și de evlavie care umple tot cuprinsul cel larg cu albele cojoace de păstori, cu fachioalele ștregărești și catrințele, *cretințele* negre vărgate în lat cu subțiri dungi roșii, ale femeilor. Priveliștea amintește pe aceia din cele mai bune sate bucovinene.”¹⁷

În acest sat, în care exploatarea lemnului din munte și utilizarea forței apei Râului [Cibin] (în sat existau joagăre, piue, mori, toate folosind forța apei Râului) determinau ocupațiile principale ale oamenilor din sat, profesorul Ion Delu – format în înalte școli de specialitate din Germania – a scris, între anii 1947-1949, un studiu etnografic și folcloric de excepție, intitulat *Învîrtita de la Gura Râului, jud. Sibiu*. A trăit fenomenul legat de acest dans, timp de 2 ani, în comuna Gura Râului, pe care a numit-o „localitatea cea mai specifică din zonă”. Dorind să realizeze cercetări și culegeri de folclor literar-muzical în unele comune din județul Sibiu, Ion Delu a reușit să realizeze „primul studiu de mare amploare asupra acestui joc din Transilvania”, după cum preciza prof. univ. Romeo Ghircoiașiu într-un referat din 1980, în care recomanda lucrarea spre a fi tipărită. De ce Gura Râului? Ion Delu scria: „am cercetat mai întîi teoretic, ce regiune ar fi mai puțin contaminată de forme orășenești și, după aceea, ce localitate ar cuprinde formele cele mai arhaice. [...] după un sondaj timp de o săptămână a unei regiuni sibiene de vreo șapte sate, am ales localitatea Gurarâului din județul Sibiu”¹⁸. Pentru acest studiu, autorul a folosit metode inedite, ingenioase de prezentare a *Învîrtitei* (spre exemplu, luarea pulsului dansatorilor înainte și după dans), fiind și un fin observator pe teren.

¹⁴ Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească*, vol. I (București: „Minerva” Institut de arte grafice și editură, 1906), 166.

¹⁵ Iorga, *Neamul românesc*, 166.

¹⁶ Iorga, *Neamul românesc*, 166-167.

¹⁷ Iorga, *Neamul românesc*, 168.

¹⁸ Ion Delu, *Învîrtita de la Gura Râului*, 1. În plus, din interviul pe care Doamna învățătoare Florica Ștefănescu, din Gura Râului, i l-a acordat Doamnei Conf. univ. dr. Rodica Brad, în ianuarie 2010, interviu publicat în *Foaia Fiilor Satului*, Gura Râului, 15-16 august 2015, Ziar editat cu sprijinul Primăriei și Consiliului Local, p.16, aflăm cum că una dintre ficele Părintelui Profesor Timotei Popovici era căsătorită cu Ion Delu, iar Părintele Profesor și învățătorul Nicolae Hanzu din Gura Râului erau în strînsă relație. Deducem astfel că și datorită acestui fapt Ion Delu a ajuns să cunoască și să studieze mai în amănunt *Învîrtita* din Gura Râului.

„Jocu-n pavilion”

În trecut, una dintre puținele distracții ale tinerilor din Gura Râului era „jocu-n pavilion”. Mulți mai aveau și „a doua locuință și gospodărie „colibă” în munte, fie pentru ocupația numită *oierit*, fie pentru cea de *jogărit*, unde stau zile și chiar săptămâni, la lucru, spre a nu pierde timp și energie cu zilnicul drum spre casă de la distanțe considerabile.”¹⁹ Astfel, „Jocu-n pavilion” (căci „pavilion” i se spune la Gura Râului), era și un prilej de-a întâlni tineri „de aceeași seamă”.

În ce perioadă a anului pornea jocu’?

În trecut, până la Postu Paștilor, tinerii mai mergeau pe Măial sau coasta Râului (muntele de pe malul stâng al Râului Cibin, de chiar de lângă sat): „ș-apă ne jucam acolo-n poieniță *De-a focu’*. Și-apă pe-acolo să-ntâlnea fete și ficiori. Io acolo ne-am întâlnit cu al nost. Pe cale, venind la vale. Ni-o luat – eram cu Paraschiva lu’ Albu. O vent din armată, io nu l-am cunoscut. Am fost mică când s-o dus și-o stat tri ani, cine-o știut – așa făcea, tri ani ficiorii. (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului).

În prima zi de Paști, niciodată nu se făcea joc. Dacă era timpul bun, în acea zi, tinerii, perechi și „neperechi”, îmbrăcați frumos – dar nu cu hainele cele de biserică, căci „hainele de biserică erau sfinte” – mergeau pe Măial. „Și de acolo se uitau în sat și lumea din târg se uita la tineri cum se plimbau pe Măial și făceau mici chefuri...” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului).

¹⁹ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 96.

Jocu-n pavilion începea în a doua zi de Paști, căci nu jucau în Postul Paștilor. „A doua zi de Paști, se făcea jocu’. A doua zi de Paști era așteptată, cum se zice, ca pe ziua de Paști. Atuncia era mare bucurie, că toată lumea mergea la joc. Și mergeau și perechile tinere – perechile care se căsătoreau iarna, după Crăciun. Mergeau și care erau căsătorii poate de un an, doi, trei, care erau tineri.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului).

Jocu-n pavilion avea loc duminica după-masa sau în zilele de sărbătoare.

Când începeai să mergi la „jocu-n pavilion”?

„Depinde cât erau de îndrăzneță, ca să zâc așa..” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului). Cam după 14 ani, după ce terminau clasa a VII-a, fetele începeau să joace *n pavilion*. „**Când scâpai de școală**. Până ai fost la școală, n-ai avut voie. Da, când scapi de școală. Eu am scăpat la 13 ani, că ce m-o dat la 6 ani. Ș-apă atunci numai șapte clase să făcea.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului)

Însoțite?

La Gura Râului, nu e obiceiul ca fetele să meargă la joc însoțite de mama lor sau de altă persoană din familie. Mergeau singure. La întrebarea mea „Și vă lăsa?”, Marina Ihora mi-a răspuns: „Păi, mai lăsa. Da, trebuia să te duci acasă. Mă duceam după vacă, pe coastă, pe sară”. Maria Conțiu își amintește: „La trâi, plecau fetele de-acasă, de la părinți, plecau la joc. Le vedeai pe uliță gătite așa, de joc. *La joc*. Așa ziceam. C-acolo era întâlnirea, în pavilion”. (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

Ce ziceau părinții?

Îi lăsau pentru că acolo se formau perechile pentru căsătorie, acolo se cunoșteau fetele cu băieții, „deși o parte din perechi era formată pe bază de interese, știi cum îi la țară: să iei pe ficiorul lu’ nu știi cine că îi mai bogat, că îi mai harnic sau are curte. Sau să ia pe fata lu’ cutare că are curte. Sau copiii mai puțini la părinți și aveau pământ mai mult. În familii cu copiii mulți, era pământ puțin, până împărțea la toți copiii.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Erau și tați care nu prea-și lăsau fetele la joc: „Io n-am fost de multe ori. Că m-am căsătorit tânără și n-am fost așa *ulișoasă* [adică să se ducă pe uliță], cum să vă spui... Io am fost ia mai mare dintră copiii. Tata meu era un om mai aspru și lucros [harnic]... Și zăcea: *Dacă vrei să te duci pe uliță, du-te, dar la tri să hii în curte*. Apă io cân’ să mă duc la pavilion, dacă la trâi trebuia să hii în curte? ”. (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

Hainele la Joc

La Gura Râului, există o strânsă legătură între dans tradițional, cântec și costumul popular numit aici *haine românești*. Acestea, prin modul în care erau croite, permiteau efectuarea în voie a mișcărilor de dans.

Elementele costumului feminin gurănesc sunt: *ie*, *poale*, *brâu*, *șurțe* (*șurț* și *crătință*), *cheptar*, *păstură*. Costumul masculin e compus din: *izmene* (iarna purtând numele de *nădragi* sau *cioareci*), *cămeșă*, *șerpar*, *cheptar*, *pălărie/căciulă*. Aceasta e și ordinea în care e îmbrăcat portul de către gurenii, un adevărat ritual. Din studiul profesorului Ion Delu, reiese faptul că, în anii '40, gurenii încă mai purtau costumul românesc în alb-negru la joc. Deși cei mai mulți, în acea vreme, se dezbrăcau de hainele cu care mergeau la biserică, totuși precizează că „mai demult nu se dezbrăcau”.²⁰

„Și cum vedeai – parcă acum ne văz – gătați toți românește... Și când ne măritam, trebuia să umbli gătată românește. [Ilelița Mina s-a măritat în 55] Io știu, c-am mers pe uliță gătată românește și cu cine mă-ntâlneam – da' nu știu cât timp – zăcea: *Cinstit să-ți hie portu!*. Ș-apă noi zăceam: *Mulțămesc, să-mi ajunji urma!*, dacă era nemăritată. Era altă omenie între oameni. Altă omenie. O trecut ca o scânteie.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului).

Evoluția Portului feminin de joc

Jocu-n pavilion, era și un moment în care tinerele-și etalau *hainele românești* cusute de mână – iile, crătințele, șurțele etc. *Ia și ia feterească* arătau vrednicia fetei de măritat. Nu întâmplător măneca ieii este cea mai bogată în modele. Acela era locul de unde feciorii o prindea pe fată la diferite dansuri, văzând de aproape îndemânarea ei.

Din rațiuni practice, în timp, fetele au renunțat la mai multe elemente din costumul tradițional, când mergeau la *jocu-n pavilion*. În primul rând au renunțat să mai joace în *ia de duminica*, pentru că riscau fie să li se murdărească – căci feciorii puneau mâinile transpirate pe măneca ieii –, fie să plece cu ea sfâșiată de la joc, unele dansuri fiind foarte rapide.

Ie feterească

„La joc, te învârteai și băiatu te ținea de mână și murdărea ia.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului). Așa a apărut *ia feterească*, ce avea, pe mâneci, în loc de altiță cu negru, câte-o floare cu altă culoare – în general cu roșu, cu albastru, „cu vânăț”, „cum ar fi, de exemplu, ia de acum, însă nu avea cusute cheițele și băniceii. În locul lor, aicea, chiar în dreptul umărului, unde-i măneca mai lată, aveau, cam cât o palmă, o floare, așa, un trandafir sau alt model. Tot cu muscuțe, da' erau *ii feterești*.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului) *Ia feterească* era o ie „de joc și de tinereță, până nu te măritai” – o ie cu o altiță cusută ca o floare „cu roșu și cu negru. Mărunt așa. Erau faine. Nu i-am pus ciupag, că n-ai avut voie să pui ciupag până nu te-ai măritat. [...] A mea o fost pătrată, așa, lungă [referindu-se la floarea de pe mânecile ieii]. Vai de mine da' ce-am cusut. Păi tu, fată, m-am măritat la șaisprăce ani jumătate și-am avut cinci ii cusute.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura

²⁰ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 117.

Râului). Ioana Loloiu (n. 1941, Gura Râului) adaugă: „Că ai vâst acuma, toate când să mărită, au ciupag cu cheiță. Toate”.

Fetele purtau *cheptar* peste ie și mai purtau, pe cap, *păstură*, doar că pletele erau adunate la ceafă, la fetele nemăritate (căci până la măritiș, pletele se legau în acest fel – *feterește*). *Pălăriile de paie* le purtau, peste păstură, vara.

Apoi, a mai existat și un anumit tip bluză, pe care fetele o purtau la joc: „după-masa, la joc, se-mbrăcau cu bluză cu mânecă scurtă [vara, când era cald], ca să poată juca. Era o bluză de stambă, o bluză subțirică, cu mânecă scurtă, cusută tot de mână, cu gulerăș rotund sau chiar ascuțit, da’ nu cu anchioruri, nicidecum. Numai la baza gâtului. Tot timpul erau la baza gâtului, că la femei nu era voie să li se vadă pielea – chiar numai pielea de pe față i se vedea și de pe mâini”. (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Rochiuța

Un singur articol de îmbrăcăminte este și poate fi numit specific pentru momentul jocului: „rochiuța” – un fel de jupă din stambă albă, purtată pe sub *poale*. Pentru a se evita ca, la piruete, fetele să-și arate picioarele, această piesă vestimentară era croită strâmt în partea de jos. Oricât s-ar ridica poalele, rochiuța rămâne în jurul corpului. Rochiuța se poate îmbrăca „prin cap sau de la vale” după cum spune Ioana Loloiu (n. 1941, Gura Râului).

„Pe sub poale, era o rochiuță strâmtă, ca să nu zboare, să să ducă departe, să să vază chicioarele nu știu cum. Avea câte-o dantelă făcută așa mai sus de marginea ei, din croit, mai sus cu vreo 8 cm, o *spărtură* – așa-i zăcea –, croșetată, apă tivitura de din jos, și-apă încă un rând de *colțășori*. Erau frumoase când jucau [...], se vedea aia, nu să vedeau chicioarele urât.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

În anii ‘60, „aveau rochiuțe, da cu strâmbănog și cu danteluță și cu *spărtură*, depinde de cum erau de ocoșe [mândre]. Cu strâmbănog, asta era cu fir roșu sau vânăț, așa, pe după cusătura de mașină, cusut cu acu [...] ca să se vadă mai frumos. Un fel de model. La tivitură acolo, cum era tivită. Rochiuța era pur și simplu o rochiță mică, îngustă, strâmtă. În juru la tivitură, dacă făceau un rând de tivitură sau două rânduri, făceau cu acu cu culoare, ca să să vadă mai frumos. Să fie mai frumos, mai bogat. Și cu danteluță. Și noi, copiii, ne uitam care are rochiuța mai frumoasă. Și ne uitam cum joacă.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Colțășorii erau un atribut de cochetărie, de „făloșală”. Fetele care aveau colțășori un pic mai mari la rochiuțe erau considerate un pic mai îndrăznețe. „Totuși, era o decență foarte fina pe care femeile o urmăreau. Fiecare lucru spunea ceva despre persoana respectivă” afirma Maria Cătoiu (n. 1971, Gura Râului). „Veneau femei din sat și din vecini...da’ jos sta. Erau curioase să vadă ce colțășori ai la rochiuță... C-aveam rochiuță cu colțășori...”. Erau „făcuți de mână. Și-apă mai puneau și deasupra, așa. Ziceam *Aceia-i din Galeș* [zonă pe lângă Podu’ Vălii] și cu *colții mai nebuni*. [...] Hina Aniță avea ascuțâți și c-o ștea aici. Ș-apăi zăceau muierile a fi

din Galeș. Văst-ai, fina aceea o fost mai [ocoșă]... ” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului).

„Atuncia când se băgau pe sub mână, atuncia vedeam rochiuțele. Și erau fete care să băgau foarte bine pe sub mână. Și le-nvârtea și ne uitam și numărăm de câte ori să bagă. Care erau jucăușe, care era și băiatu’ jucăuș și știa bine să mânuiască jocu’, apăi le-nvârtea și de 30 de ori le băga o dată. Io nu puteam să mă bag pe sub mână. Eu dacă mă băgam de 2 ori, ameteam. Nu puteam.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Colțișorii erau lucru de mână, iar fiecare și-i făcea cum voia. Erau tot felul de modele. „Atuncia știau face de casă. Acum, numai la magazin. Nu mai lucră nimeni colțișori.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

Rochiuță Maria Cătoiu – cu spărtură și colțișori

Rochiuța bunicii Mariei Cătoiu

Poalele

„Oricum, din brâu în jos, avea poale – fusta asta albă care-i ș-acuma. Așa era atunci. Da' demult.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului). Poalele cu care mergeau fetele la joc nu erau largi: „poalele cu care mergeau pe uliță sau poalele din zi de lucru, de exemplu, erau mult mai strâmte [decât cele de acum] și, pe atunci, nu să călcau cu creț. Fetele le mai încrețeau, da mai puțin.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Șurțele

În trecut, *crătințele* femeilor din Gura Râului aveau și pete de culoare. Acelea erau purtate la joc. Iar ca și *șurț*, fetele îl înlocuiau pe cel tradițional cu unul din stambă – material de bumbac, pânză subțirică, simplă, fără model pe ea. „Și aveau fetele o *crătință* un pic mai îngustă și mai simplă, în vârgi și, demult erau *crătințele*, cele mai multe, țăsute în război, de mame, și aveau câte o dunguță albastră, fină, sau chiar și roșie, și și cu galben. Tricoloru’. În față, nu aveau șurț ca la costumul național. Aveau șurț cum au lelițele la noi, șurț de stambă. Da, fetele nu aveau șurț negru. Fetele aveau șurțu albastru. Asta era culoarea. Albastru pal, așa. Stambă albastră. Asta era culoarea care predomina. Și bluzele cu mânecă scurtă, de regulă, erau bluze albastre. Aveau aceeași nuanță cu șurțu. Pe cap aveau păstură. De regulă albastră, galbenă sau albă. Păstură tot de stambă.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Pieptarul

Pieptarul era din pânză.²¹

Pălăriile din paie

Fetele, când jucau, lăseau pălăriile de paie în grija altcuiva, căci nu puteau să joace cu ele pe cap, că le săreau.

Pălăriile de paie din Gura Râului

Parfumul

„Fetele, la joc, erau tot cu firicel de busuioc și de tămâiță în mână. Toate frământau, în mână, busuioc și tămâiță, ca să miroasă frumos.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Evoluția portului masculin de joc

Șurțul alb

Pe lângă elementele tradiționale de bază, în trecut costumul bărbătesc mai prezenta un element – șurțul alb: „e interesant frecventul șurț alb ce-l poartă foarte mulți bărbați în față, ca să nu murdărească cioarecii la lucru”.²²

²¹ Dumitru Ioan Arsenie, *Gura Râului. Sat din Mărginime* (Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2000), 294.

²² Delu, *Învărtita de la Gura Râului*, 97.

În timp, acest șurț alb a suferit mici modificări: „băieții erau îmbrăcați românește – când eram io copilă – și ficiorii aveau în față, peste cămașă, șurț alb cu dungă vânătă. [...] Peste tivu de jos, avea cusută o bandă albastră, albăstruie. Chiar peste tiv. Da, toți ficiorii aveau așa. Șurțu-l puneau ca să le protejeze izmenele, că ei să murdăreau, și asta făcea parte din *uniformă*. ” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Pieptarul

Maria Nicoară își amintea că „erau și românește, dar mai mergeau și îmbrăcați nemțește, la joc, ficiorii. Asta însemna că erau cu pantaloni negri și cu cămașă albastră și cheptar. Nelipsitul cheptar”.

Și feciorii și fetele purtau cheptar la joc. „Sigur că aveau. Da’ nu cum îi ăsta de costum. Avea alt cheptar. Mă rog, mai închis. Dacă nu era negru, era un maro sau erau bleumaren.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

Pălăriile

Maria Nicoară relata cum că „oamenii bătrâni, spre exemplu moșu’, aveau pălării cu boru un pic mai lat decât astea de acum și pălăria avea panglică de mătăasă – și aia avea pe margini câte-o dunguță albă, din țesătură era așa o dunguță albă.”

Când înflorea bujorul la munte, ficiorii își puneau câte o floare la pălărie, iar fetele țineau în mână floarea pe care ficiorii le-o aducea. „Ficiorii alegeau la cine dădeau. Ficiorii le aduceau fetelor bujor”. (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Băieții jucau cu pălăriile pe cap, însă „dacă se mai iscau certuri între ei – că se mai iscau, pentru fete –, *De ce ai chemat-o pe aia? De ce te bagi peste mine?*, se luau la harță și își trânteau pălăriile, de sărea prafu’ – că în pavilion să făcea praf, că era cu scândură. Și-și trânteau pălăriile și să trăgeau de cheptare – că erau ficiorii cu cheptare – de ăstea de postav. Apăi se mai dezbrăcau ei când era cald, când săncălzeau”. (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Încălțăminte femeiască și bărbătească

Prin anii ’50, gurenii mergeau la un *șustăr* la Poplaca, să-și facă panci, pe care îi purtau chiar și la joc. „Pă stăi că o fost întâi în Poplaca. S-o dus mătușa lu’ Gâță cu mama hi iertată. Mătușa lu’ Gâță era o soră de-a lu’ mama și era o femeie *șencăloasă* – de poazne, de zăcea de râdeai. Și cu mătușa lu’ bună-sa lu’ Rodica. [...] S-o dus ele cu mama la Șoimu’, să-și tomnească panci. [...] Și ele și-o luat măsură și s-o suit în căruț și-o plecat și-o lăsat pe mama-n Poplaca, să-i ia măsura. Așa erau de șencăloase. Și mama o trăbuit să plece pe jos. Ce să facă? Când o vent, ele erau în prozgadie – știi unde-i cimitiru-n Poplaca? Acin-n cap. Cum intri din Gura Râului. Ele erau prin prozgadie, ceteau pe cruci. Ș-apă râdeau.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului).

În anii '60, erau așa-numitele „sandale de haine românești. De fapt, nu sunt sandale. Dacă te uiți la ele, sunt un tip de pantofi, numai atâta că nu au șireturi, au o baretă de care se prinde. *Sandale bozdoace* erau la băieți”, căci pe cizmar îl chema Bozdoc și așa le zicea: *sandale bozdoace*. „Și *romane* erau la fete. Erau niște sandale cumpărate din magazin, tot de piele de box, închise, dar tot așa se închideau, într-o baretă cu cataramă se-nchideau. Fiecare încerca să aibă la joc papuci cu *talpă de talpă* ca să alunece. Box înseamnă de vită, prelucrată, tăbăcită. Și cu talpă tot de vită – *talpă de talpă* îi zice. Talpă bună ca să alunece pe scândură. Să să poată învârti, că să băgau pe sub mână.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Gureni lângă Biserica mare, la început de secol XX

Când începea „jocu-n pavilion”?

Jocu' începea fie înainte de vecernie, adică înainte de două, fie după vecernie. „Era duminica, mergeam la biserică de dimineață, iar după-masa, la ora două, [...] mergeam. Pe la doi jumătate, către trei fără-un sfert, ieșea de la biserică după-masa, și-apă la tri să-ncepea jocu.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului) Nu se juca până era slujbă în biserică. „Dacă începea până la Vecernie, apă', până era popa-n biserică, să oprea jocu-n pavilion. Și-apă băieții să ducea acolo la Niculae Pampu [care locuia aproape de *pavilion*], că venea un om de pe sate cu vin și bea câte un kil de vin, câți erau, mulți. Și-apă când ieșea popa din biserică, apă începea iară muzica.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului)

Imagine din *pavilon*

Ficiorii

„Băieții nu intrau în horă decât după satisfacerea serviciului militar”.²³ La fel și la Gura Râului, *ficiorii* începeau să meargă *la joc* când se întorceau din armată.

„Feciorii care organizau jocul în ziua respectivă *arvuneau* (angajau) muzicanții și strângeau banii pentru a-i plăti.”²⁴ Doar ei stăteau în pavilion. Excepție făceau „care erau de să să ia, mai miri, apă rămâneau în pavilion. Și sta peste *calendre* acolo și poveșteau. Cum îi închis pavilonu cu lemne de ălea, le ziceam *calendre*. Așa se zicea. Lemnele ălea de pe de lături. Sta acolo, poveșteau. Că în picioare, că să uitau așa... Da, nu era vorbă să umbli noaptea pe uliță...” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului)

²³ Emanuela Balaci, Andrei Bucșan, *Jocuri din Transilvania de Sud. Monografie coregrafică* (Brașov: Casa Creației populare a Județului Brașov, 1969), 13.

²⁴ Toma Lupaș (coordonator), *Să ne cunoaștem Mărginimea. Repere monografice* (Sibiu: Editura Salgo, 2012), 93.

Maria Hanzu 1969

Fetele

De ce era important *jocu'* pentru fete? „Pentru că acolo să formau perechile pentru căsătorie. Era foarte important pentru că, ziceau, erau fete care nu mergeau la joc. De exemplu, eu nu mă duceam la joc [spunea că a fost doar de vreo 3 ori] și ziceau vecinele în *polmog* [bancă din fața casei, pe care stau gurenii în zilele de duminică și-n sărbători, pentru a vedea cine mai trece pe acolo, ce noutăți mai sunt în sat]: *Du-te la joc! Du-te la joc, că nu te măriți! Dacă nu te duci la joc, nu te măriți. [...] Stați voi aici, în polmog, că nu vă măritați, că nu vă ia nimeni din polmog și așa rămâneți!*” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Fetele stăteau pe podul de fier aflat chiar aproape de pavilion. „Stăteau strânse așa, mai la capu' dincoace, câtă pavilion.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului) „Noi nu meream acolo cu ei, *noi stam în podu' bisericii, ș-apă ne chema. Când începea muzica, apă' îți făcea cu ochiu'. Și vedeai. Vedeam atunci mai ghine când îți trăjea cu ochiu'. Ne făcea cu ochiu' și ne duceam. Și jucam. Vedeam. Acuma numai' n-am mai vedea.*” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului) Ioana Loloi adăuga: „*Stam în pod și ficiorii ne chema de-acolo, ne făcea cu capu'. Și vedeam la care ne face. Și-apă o dată ne chema unu', o dată altu'. Dacă aveai preten de vorgheai cu el, știai că te cheamă el. Ș-apă nu te mai lăsa. Te tot juca el.*”

La întrebarea dacă n-aveau fetele probleme cu vederea la distanță, Maria Conțiu a răspuns: „Ba, vedeau. Știau ele ce-așteaptă.” Marina Ihora: „Erai o țâr’ atentă, că erai o țâr’ mai pretini. Că nu te uitai la oricare. Știi ce zâc? Acum io prea puțân am fost. O vară. [*Și v-o luat la joc?*] Pă, cum? Pă am jucat de vai de mine. Cine mă lua? Ficiorii din pavilion. Te duceai la ei în pavilion. Te duceai direct la el în pavilion.”

Câte persoane erau la „jocu-n pavilion”?

„O dată poate erau mai mulți, o dată mai puțâni. Era duminică de nu era multă lume, era duminică de erau mulți.” (Ioana Loloiu, n. 1941, Gura Râului). În general, însă, *pavilonu’* era plin, pavilionul fiind destul de mare. „Dacă era vreme rea, nu mai ieșeau așa mulți. Erau grădini goale. Satu o fost mic, populație puțână. Acum nu mai e casă cu grădină goală. Din curte mare s-o făcut două. S-o-nmulțât lumea.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

Muzica

Ion Delu afirma că „cel mai interesant gen de muzică populară este cel „de joc”, având o funcție socială.”²⁵ Tot el, întrebându-l pe un om din sat dacă poate să cânte, acesta i-a răspuns: „cine poate să vorbească, poate și să cânte”. De altfel, La Gura Râului, chiar și noțiunea de a plânge după cineva e exprimată prin expresia „să cântă după...[ex. mama, tata]”.²⁶ Doar că, la joc, muzica e doar instrumentală.

La *jocu-n pavilion* de la Gura Râului, muzica era asigurată de romi din zona satului locuită de ei, numită Hodrea. Era binecunoscut „Niculiță Brădescu, muzicantul satului, asigurat contra eventualelor consecințe fizice ale jucătorilor prin așezarea lui în podul (unica lojă de lemn a pavilionului, special construită) pentru muzicanți”²⁷. „Și-aveau – acolo sus erau ei, de să suia cu scara – o țâr’ de pavilion [ca un amvon] acolo. Nu va mai fi acolo, de când l-o renovat. Acolo erau muzicanții. (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului)

El era uneori însoțit de fiul său „contorașu” („muzicantul al doilea ce acompaniază melodia în contra timp”).²⁸ Cântau doar cu *instrumente* – cu „diplă” (la vioară) și la „țumbulumbă” (țambal), mai târziu muzicanții aveau și acordeon, „hurdună” (contrabas) și tobă.

Jocurile în pavilion

Prin joc, copilul se dezvoltă, se pregătește pentru viața reală. Jocul copilului depinde de trei factori: să fie sănătos, sătul și odihnit. Cele trei condiții ale

²⁵ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 98.

²⁶ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 99-100.

²⁷ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 107.

²⁸ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 117.

procesului biologic îi oferă un plus de energie. La fel și omului care joacă jocuri populare.

Se spune că „prin jocuri, se manifestă vitalitatea și vioiciunea fizică a unui popor.”²⁹ Jocurile de la Gura Râului sunt vioaie, potrivite cu firea oamenilor.

După forma în care se execută, jocurile naționale românești pot fi: în formă de cerc (ex. *Hora*); în linie dreaptă sau în semicerc (ex. *Sârba*); când joacă numai două persoane; cu mai multe persoane sau cu o persoană care poate să joace singură (ex. *Banu Mărăcin*).³⁰

Ion Delu menționa în anii '40: „jocurile coreice populare din Gurarâului sunt: Învârtita, Hațegana, Sârba, Brâul, Hora, Fecioreasca, Mușamaua, mai rar și altele.”³¹ Sunt jocuri cu mișcări repezi și săltărețe.

„Jocul îl începeau feciorii, cu câteva *dansuri bărbățești* ca: Fecioreasca, Hodoroaga, Sârba”.³² „Începeau ficiorii până veneau fetele. Până veneau fetele, ficiorii încingeau câte-o Sârba sau Hodoroaga. Și mai jucau Războiu. Astea erau jocuri de început până veneau fetele. Hodoroaga era așa: se luau băieții de după cap și săreau toți pe-un picior cu piciorul drept în față și toți pe după cap, în formă de Sârba, așa, și strigau *Foie verde foi de fragă/ Hai, ficiori, la Hodoroagă!*. Și una, și două ... și săreau până la 10 așa. Și mai jucau Fecioreasca [un joc de feciori, individual, în formație de cerc].” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului). În timp ce joacă, „le umblă ochii de jur împrejurul pavilionului, după fete, fiecare căutând a prinde, în raza ochilor, pe fata ce intenționează a o chema la următorul joc după fecioreasca”³³.

Cel mai practicat joc la Gura Râului a fost și este *învârtita*, „care se păstrează în formă pură de învârtită, fără figuri, fără adaosuri, fără mișcări inutile”³⁴. Domenii principale care „concură la nașterea, evoluția, propagarea și practicarea „învârtitei” sunt: literatura poetică populară, în versuri, sub formă de cântec de joc și strigătură („țipătură”), pe suport melodic; muzica populară, vocală în cântecul de joc, și instrumentală în melodia de joc („zicătură”) și jocul coreic popular, pe cântec de joc sau zicătură.”³⁵

Hațegana era un alt joc iubit de gurăni. „La Hațegană, îi ceva pași mărunți, da' obli. Da' aici, te băga mult pe sub mână. Și-ți plăcea. Eu mă băgam și de 5, 6, 7 ori.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului) „Partea întâi a *Hațeganei* este un fel de plimbare în coloană circulară a tuturor perechilor sau grupurilor de trei, în formă

²⁹ Niculescu-Varone, *Jocurile naționale*, 277.

³⁰ Niculescu-Varone, *Jocurile naționale*, 268-269.

³¹ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 101. Tot aici sunt precizate și detaliile tehnice legate de cum se jucau jocurile. Ex.: Învârtita – joc mixt de feciori cu fete (1b+1f; 1b+2f; 1b+3f; 2b+2f); Hațegana – joc de doi, excepțional de trei (1b+1f; 1b+2f) etc.

³² Lupaș, *Să ne cunoaștem Mărginimea*, 93.

³³ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 117.

³⁴ Arsenie, *Gura Râului*, 293.

³⁵ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 99.

desfăcută, și se numește funcțional „plimbata” sau „pe sub mână” fiindcă în timpul acesta coreuticii se plimbă și ficiorii bagă fetele pe sub mână, după strigături cu conținut de comandă a figurilor în mod simultan cu conținutul literar glumeț, ironic, satiric.”³⁶

Jiana este un „dans de circulație pastorală răspândit în întreaga Mărginime”³⁷. „Ș-apă jiana îi tare frumoasă. Îi o melodie așa, vie. Nu știu cum să-ți spui.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului)

Intrarea în *pavilon*

Unde și cum învățau jocurile

„Jocul, șestoarea și ospățul au fost cele trei școli de educație și cultură a Guranului din trecut, din toate punctele de vedere, în forma cea mai naturală.”³⁸

Pentru copii, *jocu-n pavilon* era o atracție, dar și un obiectiv. Copiii se strâneau în jurul *pavilonului*, unde era joc, muzică și strigătură, făcând, astfel, școala poporului, însușindu-și o cultură și știința ritmului.³⁹ „Fetele mai mici și copilulețe se sedeam pe *calendre* – așa le zicea noi, la pavilon, lemnele alea groase de pe

³⁶ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 83.

³⁷ Nicolae Suciuc, *Izvoarele Mărginimii. Unele trăsături structurale ale folclorului instrumental și vocal cu caracter de dans din Mărginimea Sibiului*, vol. I (Sibiu: Adalex, 2008), 23.

³⁸ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 103.

³⁹ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 106.

marginile. Ședeam pe calendre. Și care eram mai mici nu intram în pavilion să ședem, că ne era frică să nu ne calce cei care joacă și stăteam pe lângă, în jurul pavilionului și ne uitam ce fată are rochiuța cea mai frumoasă. Și ne uitam cum joacă. Mai jucam și noi copiii, așa. După 10 ani, care erau mai îndrăznețe, fetițele, intrau și jucau așa, copiii ei de ei în joc, ca să învețe să joace.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului) Ion Delu afirma: „Pe măsură ce fizic se dezvoltă, și coreic se perfecționează, se apropie și ei mai mult de centrul optic, acustic și artistic al pavilionului, al colectivului antrenat la joc.”⁴⁰

Un loc de instruire pentru fete, dar și de învățare a jocurilor tradiționale era *șestoarea*: „Șestorile ălea de iarna. Era vecinătatea. Erau femeile căsătorite. Erau și fetele. S-adunau pe rând: într-o sară la una, într-o sară la cealaltă... Ș-apă mereau și ficiorii și le cânta cu fluiera, că nu era unelte din ăștia muzicale. Unu cânta și unii jucau. Fetele și ficiorii petreceau. Acolo să-nvățau. Și să mai învățau și ele de ele, câte două, în casă. Dacă erau două sau tri, una cânta cu gura câte-o învățată cu *la, la, la* și alealalte trebuiau să meargă să învețe pașii. Mai ales la învățată, că hațegana merea mai ușor. Da, învățata era mai *șoadă*. Ș-apăi să învățau ele de ele, sângure. Apăi, mai era „învățata cu hodini”. Îi zăcea că maram mai bătrânească. Așa-i zăceam, bătrânească. Cu hodini, ia. Maram, nu era așa repede.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului) Se organizau șezători până când începea Postul Paștilor.

Evident, și ospățul de la nuntă era un bun prilej de instruire, dar și la școală fetele învățau să joace în clasă, în pauze.

„Ne mai învățau și mamele. Mamele erau îngrijorate de fete ca să se poată mărita. Și mamele învățau fetele să joace. La învățată, că aia era mai grea. Restul erau mai ușoare. Călcam și ne învățeam în jurul piciorului stâng și cu dreptu’ șchiopătam și ziceam:

*Cafea, Cafea, cafea aș bea,
Cafea, Cafea, cafea aș bea,
Cafea, Cafea, cafea aș bea,
Aș bea cafea.*” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Cum mai învățau fetele să joace? „Noi fetele. Noi între noi. Luam mătura prin casă, ca să hie grea.” (Ioana Loloiu, n. 1941, Gura Râului) „*Cafea, cafea, cafea aș bea, / aș bea, aș bea, aș bea cafea*. Așa am învățat. Asta-i la Învățată. Învățata o fost mai grea. Ia mai grea. Că trebe să faci tri pași, unu’ mic. Hațegana – cu pași mai mărunți, da-s obli.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului) „La Jiană, meri așa într-una mărunț, după melodie.” (Ioana Loloiu)

„Ficiorii învățau prin șură, că feciorii erau cu animalele. Și cu măturoiu jucau. Luau în față măturoiu, să țineau de măturoi și pe ritmu’ acesta de *Cafea, cafea*

⁴⁰ Delu, *Învățata de la Gura Râului*, 107.

cafea, aș bea./Aș bea cafea , tot se învârteau și învățau să joace.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Invitația la joc

„Ele stau pe pod și atuncia așteptau să le cheme feciorii. Feciorii își chemau fetele. Făceau numai cu capu’, discret, foarte discret, să nu vadă celelalte fete, că fiecare fată era atentă la ficioru’ ei s-o cheme.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Un lucru inedit la invitația la joc este faptul că, deși băiatul invită, nu el este cel care, fizic, merge la fată (pentru a o invita direct de pe pod). Ci fata, înțelegând că e invitată, mergea la el. Vorbind despre acest fenomen, firesc la Gura Râului, cu cineva dintr-un sat tot din județul nostru, dar mai aproape de județul Alba, spunea că, în zona lor, era rușine ca fata să meargă ea la băiat. Însă lucrul acesta nu era văzut așa de gureni.

În cele ce urmează, vom relata cele mai important moment al *intrării în joc al fetelor*, cu ajutorul finului observator Ion Delu, care a trăit pe viu acest fenomen:

„Când un fecior vrea să cheme o fată, o anumită fată, se uită la ea până ce se uită la el adică până ce se întâlnesc ochii ambilor deodată cu atenția și dorința de a juca împreună. Atunci, feciorul îi face fetei semn din ochi sau din cap [...] zicând în gând și câteodată chiar cu mișcarea buzelor după cuvintele ce le gândește că o chiamă la joc, prin expresia lapidară: *Hai*. Ea se uită la el și-și dă toată silința a înțelege pe fecior fără a fi observată de semene și ca un răspuns la chemarea discretă a feciorului, face și ea din cap către el, însă cu semnificație pentru ea și-l întreabă tot în gând zicând: *Io?* (eu) adică ea sau alta de alături. Feciorul – dacă e vorba de ea și nu de alta de lângă ea, observându-i răspunsul-întrebare – îi face din nou semn cu ochiul sau cu capul mai insistent către ea, zicând din nou în gândul lui că *Ia* (adică da).”⁴¹

Dacă cumva fata era cu prietena ei și dorea ca amândouă să meargă la joc, toată această comunicare non-verbală se prelungea:

„Fata chemată arată feciorului cu aceeași semnalizare către prietena ei, în mod întrebător (dacă feciorul acceptă) să *Iie și ea?*, adică acceptă el să vie și ea, prietena? Feciorul arată că da sau ba dacă să vie sau să nu vie [...]. Fata care are bade, și-a chemat-o fără acceptarea prietenei, lasă prietena și merge singură, iar aceea care nu vrea, nu se duce fără prietenă. Fata (dacă e singură) sau amândouă fetele chemate, pleacă de îndată spre pavilion, la joc, încet, în aparență, însă repede în realitate, neștiind cum să ajungă mai repede.”⁴²

Maria Conțiu, n. 1936, confirmă: „Fetele erau pe podu’ de fier și să uitau cătă pavilion. Și ficiorii să uitau la care vreau ei și îi făcea sămn să vie. Ș-apă să ducea

⁴¹ Delu, *Învârțita de la Gura Râului*, 117-118.

⁴² Delu, *Învârțita de la Gura Râului*, 118.

câte una sau câte două, cum erau ele prietene. Cum erau poftite. Să duceau și intrau în pavilion, ș-apă începea jocu'. Învârtită, mă rog, dup-aceea Hațegană. Cam ăstea erau jocurile pe atunci, pe vremea aceea." Tinerii jucau împreună „ajungând astfel să se apropie și să se cunoască în vederea căsătoriei”⁴³.

Era foarte important cine juca primul joc și ultimul, care *fecior* cu ce fată juca, căci „dacă o luat-o prima și ultima, asta însemna ceva, avea o anumită însemnătate. Adică s-ar putea întâmpla să se căsătorească în viitor.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului)

Prinderea

Odată urcată în *pavilion*, feciorul o prindea de mână, eventual schimbau câteva vorbe și porneau dansul. Prinderea la joc e foarte importantă. Spre exemplu, la *învârtită*, cu o mână, tinerii se prind de subsuoară și cu cealaltă de braț, în funcție de sensul dansului. Căci exista o simetrie a *învârtitei*, care se joacă la stânga, apoi la dreapta. De la trei persoane în sus (un fecior cu două fete sau trei fete; doi băieți cu două fete), prinderea în *ghiare* a mâinilor e foarte importantă, fiind cea mai sigură, mai ales când, în dans, viteza de rotație a grupului crește (fiind un dans de învârtiri și pregătire).

Regulile jocului

Cine pornea jocu'? Toți porneau odată. „Un dans dura un sfert de ceas, douăzeci de minute. Ș-apăi să schimba. De obicei cu *Învârtită s-âncepea jocu. Ș-apă Hațegană și Jiană*. Cam ăștia veneau una după alta. Apă' să găta. Mai răsufiau. Ieșeau fetele, să duceau. Și ficiorii și mai râdeau, mai poveșteau, mai ședea, pe dunga pavilionului. Ș-apă numai' porneau muzicanții iar, când da ordin tot ei.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

Fata se ducea iarăși pe podul bisericii și iarăși aștepta să fie chemată. Câteodată, ea se mai făcea și că nu vede invitația vreunui fecior. Refuzul unei invitații la dans era destul de delicat. În cazul în care un fecior chema o fată la joc și fata nu voia să meargă să joace, în momentul în care fata intra-n joc cu alt băiat, cel refuzat avea dreptul să meargă s-o scoată afară din joc. „Pe muzică, o scotea afară din joc și nu mai avea voie trei duminici la rând să joace [„când ajungea pe trepte să să urce-n pavilion, punea mâna pe ea ș-o-mpingea-ndărăpt”]. Era consemnată să nu joace trei duminici pentru că l-o refuzat pe ăla. Atuncia mai ieșea și cu ceartă și bătaie între băieți, în cazul în care se întâmpla așa ceva, pentru că fiecare băiat își ocrotea fata lui. Pentru că totuși nu era plăcut ca o fată să fie scoasă afară din joc și consemnată în felul acesta. Atuncia-i cânta Marșu, când o scotea afară din joc. Adică băiatul respectiv, cel ofensat, comanda la muzicanți: *Marșu, mă!*. Și-i cânta Marșu la fată. Și toți râdeau și, mă rog, era neplăcut pentru fată să fie scoasă afară cu Marșu.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului). Vestea se răspândea cu repeziciune în sat

⁴³ Balaci, Bucșan, *Jocuri din Transilvania de Sud*, 13.

și „nu rare au fost cazurile când părinții fetei interveneau pe lângă părinții băiatului pentru ca acesta să o ierte sau să reducă perioada la o săptămână sau două”⁴⁴ (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului).

Însă, „nu toți ficiorii îndrăzneau să comande la muzicanți. Tot care erau mai roangheși, mai ambițioși, mai...nu știu cum să vă spui... mai îndrăzneți, de care trebuia să asculte muzicantu” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului).

La întrebarea dacă feciori din alt sat veneau la joc la Gura Râului, Maria Conțiu a spus: „mai veneau ei și din Orlat, da’ mai puțân. Și să duceau și d-icea-n Orlat, că mai erau de care vorgea cu câte-o fată din Orlat, ș-apă să ducea pentru ea.”

Țăpături (strigături)

„Strigătura este un cântec de joc, cântare de joc, concentrată literar, muzical, ritmic, metric și chiar expresiv-sentimental.”⁴⁵ Strigăturile au rostul de a însufleți și mai mult jocul și de a distra pe cei din jur.”⁴⁶ „Strigăturile în gura feciorului jucător denotă toate calitățile, facultățile unui deosebit om cu avuții mintale, spirit predominant între semenii ce nu au facilitatea improvizării spontane a unor versuri scurte cu conținut concentrat pe care le strigă frumos, cu fruntea sus, în chip exemplar.”⁴⁷

La Gura Râului, fetele nu țipau în *pavilon*. Doar bărbații. „Țăpau ficiorii. Ai de min’ ce țăpau de fain. [...] Noi când meream la nuntă, pă’ țăpam și noi. În pavilon nu, da’ la nuntă țăpam și noi. Asta o știu de când am fost fată. [...] Și să știi că era fain jocu’ când țăpau. Răsuna de...” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului) „Mai țăpau și în contre, așa, în ciudă. C-avea cu câte una ceva ș-apă o ataca pin zăcături.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

Mecanica dansului mereu se acorda cu dinamica zicăturii (adică cu toate melodiile de joc zise din orice instrument) și țipăturii. Așadar, țipătura respecta linia melodică. Spre exemplu, la învârtită, în faza „încet” se țipă, în faza „iute” (de o maximă încordare), nu se țipă.⁴⁸

Câteva țăpături din folclorul local:

*Cine-și iubește vecina
Nu-și păzăște sara cina.*

Țăpătură Gura Râului, relatată de Maria Conțiu

⁴⁴ Arsenie, *Gura Râului*, 295.

⁴⁵ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 133.

⁴⁶ G.T. Niculescu-Varone, *Strigături alese de la horă* (București: Editura Ziarului „Universul”, 1938), 12, in Niculescu-Varone, *Jocurile naționale*, 202.

⁴⁷ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 104.

⁴⁸ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 120.

„Zăcea Pavelu lu’ Soră:
*De iubit, am tot iubit
Și nu m-am mai spovedit.
Iară când m-oi mai spovedi,
Șapte popi mi-or trăbui.
Șapte popi din șapte sate,
Să mă-nrebe de păcate.
Și un popă unguresc
Să nu știe ce vorghesc,
Să poci să tăgăduiesc.”*

Țâpătură Gura Râului, relatată de Marina Ihora

*Vai de mine iar’ îi sară
Și mă bate maica iar.*
Țâpătură Gura Râului, din *Învârtita de la Gura Râului, jud. Sibiu*, Ion Delu⁴⁹

*Joacă, mândro, nu te face
Or’ nu joci cu cine-ți place.
Că cu cine ți-o plăcut,
Ai jucat, nu te-ai făcut.*

Țâpătură Gura Râului, din *Învârtita de la Gura Râului, jud. Sibiu*, Ion Delu⁵⁰

*Dragu mi-i cu cine joc,
Că miroase-a busuioc,
Busuioc și viorele
Ca ochii mândruții mele.*

Țâpătură Gura Râului, din *Învârtita de la Gura Râului, jud. Sibiu*, Ion Delu⁵¹

*Busuioace, busuioace,
Stai pe loc și nu te coace,
Că n-are cin’ te culege
Că-i tare lipsă de fete.*

⁴⁹ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 221.

⁵⁰ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 215.

⁵¹ Delu, *Învârtita de la Gura Râului*, 213.

Țăpătură Gura Râului, din *Învârțita de la Gura Râului, jud. Sibiu*, Ion Delu⁵²

Spectatorii

„Cei mai vârstnici (răsăriți) se constituie într-un fel de spectatori interesați”⁵³ relatează Ion Delu în lucrarea sa despre *Învârțita de la Gura Râului*. Vizavi de *pavilon*, către râu, era, pe vremuri, un polmog lung. Acolo „venea lumea, vecinii de pe acolo. Și stăteau de vorbă ș-apă să uitau la eștia tineri. *Auzi că acela joacă cu aceea. Poate că să iau, poate că să căsătoresc*. Ca și-acum, vorbe. Da’ era frumos, să știi.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului) „Ș-apă venea femeii de prin sat, de prin vecini. Da’ jos sta [...] și să uita. Erau curioase să vadă ce colțășori ai la rochiuță.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului)

Maria Nicoară spunea: „era toată lumea atentă la care cum joacă. Câte jocuri o jucat. De exemplu, erau fete care îl plăceau pe un anumit băiat și băiatu’ n-o plăcea. Sau invers. Și atunci toată lumea era atentă dacă o jucat-o, dacă n-o jucat-o. Câte jocuri o jucat. Că și asta urmăreau. O jucat două jocuri, ori numai un joc. Sau n-o luat-o pân’ la ultimul joc. Și asta conta pentru că, dacă erau supărați, n-o lua la joc. Chiar dac-o lua, o lua numai la urmă. Și toate fetele urmăreau și și băieții urmăreau”.

Plata muzicanților

La finalul *jocului în pavilon*, trebuiau plătiți muzicanții. Bani erau strânși de la toți *ficiorii* și de la fetele care jucau. „Ș-apă venea un ficior și scotea banii de la noi. Apă dacă-mi dădea mama tri lei, apă strânjam ca să nu-i chierd, ca-apăi nu mai jucam.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului) „Apăi să mai băgau tineri căsătoriți. Da, le lua bani dacă să băgau la joc.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului)

Uneori, la finalul jocului, se întâmpla următorul lucru: „când era unu dintre ficiori care conducea o țără echipa aia, așa, zăcea: *No, hă, acuma, să le chemați pe toate la joc, că-i jocu’ banilor*. Maram să nu mai rămâie fete în podu bisericii, că-i ghine, că nu-i ghine, că-i place, că nu-i place, s-o cheme la joc. Să le-apuțe în pavilon. C-apă când oprea: gata, îi jocu’ banilor. Și când să plece, trebuia să lase fiecare un leu, doi lei, trei lei, cum era atunci. Să strângă bani, să-i dea la muzicanți, că acela venea pe bani. Nu puteau pleca fără mărunți de-acasă. Erau banii scumpi și-atunci. N-aveau... Un ficioru’ trebuia totuși să aibă ceva mai mult.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului) „La un ficior pe uliță, le da părinții de un kil de vin. 13 lei. Atâta consuma un ficior. Nu ca acum să aibă banii lui. Așa era.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului)

⁵² Delu, *Învârțita de la Gura Râului*, 211.

⁵³ Delu, *Învârțita de la Gura Râului*, 105.

Când se încheia jocul?

Vara, jocul ținea până pe la ora 20, „c-apoi deja începea lucru, că venea ciurda. Până venea ciurda și fiecare avea treabă acasă. Nu-și mai permitea să mai stea la joc, că aveau treabă acasă. Și îi era rușine fetei să rămână foarte mult la joc. Era rușine să stea peste o anumită limită. Trebuiau respectate anumite limite. Era rușine, că toată lumea îi vorbea: *Auzi, că fata lu' cutare o stat ultima la joc!*. Asta era iar rușine – să se stea ultima la joc.” (Maria Nicoară, 1950-2019, Gura Râului). Gurenii spun că, în posturi, nu se juca, iar *jocu-n pavilion* ținea până „în toamnă, când da frigul”.

De când și de ce nu s-a mai ținut „jocu-n pavilion”?

Jocu-n pavilion s-a ținut, până la sfârșitul anilor '70 - începutul anilor '80: „din ce în ce tot mai rar s-o făcut până când nu s-o mai făcut deloc” (Paraschiva Jurca, n. 1947, Gura Râului). Motivul? „Apăi n-o mai fost nimeni care să-i mai organizeze. [...] Dacă nu-i cine să puie vorba la treabă... să hie muzicanți, să hie cine să pornească. Ficiorii minteni să duc la crâșmă, stau de povești și gata. Să pierde. [...] Apăi o pornit serviciurile. Și cu Ceaușecu, ai văzut că lucrau și duminica și nu mai era nici tineretu'... Dac-o pornit de-o făcut serviciu, fabrici și așa...s-o schimbat treaba.” (Maria Conțiu, n. 1936, Gura Râului). Cu toate acestea, mai multe persoane din sat sunt de părere că nu lipsa tineretului a determinat încetarea jocului în pavilion, ci „asta era că nu avea cine să le mai cânte. [...] La noi, tineretu' s-o cam întors. Făcea naveta, nu stăteau. N-aș vedea asta un motiv. Pentru că făceau naveta, nu stăteau la Sibiu” (Paraschiva Jurca, n. 1947, Gura Râului). În ultima vreme, *jocu-n pavilion* s-a mai ținut doar ocazional, în special la *Sărbătoarea portului popular*, dar nu neapărat în forma lui tradițională.

Dragostea pentru joc transmisă urmașilor

Jocurile de la Gura Râului, aceste elemente de patrimoniu cultural imaterial, mai sunt încă predate generațiilor următoare, chiar dacă nu mai există cadrele clasice în care ele erau transmise odinioară: „Apă', am jucat, de nu te miri că ale lu' Onu' îs jucătoare. O avut cui sămăna. Și al nost' juca ghine și io și copiii noști... io i-am învățat. Că bărbatu' mieu știa zăce cu fluiera. Și el zăcea cu fluiera și io îi învățam să joace. [...] Păi io cân' îi văd pe aștia ai noști nepoții jucând, păi io n-am cum pleca. Ce joacă de fain.” (Marina Ihora, 1939-2020, Gura Râului)

Jocu-n pavilion – sursă de inspirație

Marele coregraf Ioan Macrea, din inițiativa căruia s-a născut Ansamblul *Junii Sibiului* în 1944, este un fiu al satului Gura Râului. Lumea satului tradițional și, în mod special, *jocu-n pavilion* l-au inspirat: „cele dintâi amintiri ale sale sunt legate de pavilionul de joc – acel spațiu mirific din lumea satului mărginean unde avea loc, în fiecare zi de sărbătoare, hora, jocul duminical. Acolo, duminică de duminică, puil de gurean își lipea obrazul de stâlpul ce susținea acoperișul și urmărea, cu toată încordarea, jocurile tinerilor, *figurile* specifice dansului feciorilor. Acasă urmărea

fixarea: împreună cu mama sa repeta jocul până îi devenea familiar. Cu o atare zestre artistică, cu astfel de elemente, nu i-a fost deloc greu să organizeze o echipă de dansuri, repertoriul fiind alcătuit din dansurile feciorești jucate de membrii cetei de juni din Gura Râului: Banul Mărăcine, Romana, Căluțul, Fecioreasca, Danțul.”⁵⁴

Împuşcături sub clar de lună, filmul lui Mircea Mureșan din 1977, cu Mircea Diaconu în rol principal, a fost filmat la Gura Râului, în film existând o secvență cu *jocu-n pavilon*. Maria Nicoară își amintea: „era zi de lucru și nu erau oamenii pregătiți pentru filmări. Țin minte că am auzit pe Mircea Diaconu undeva, la un interviu la televizor. Și au întrebat de filmul acesta și o zis: *Toată noaptea aia am visat numai pălării învârtindu-se*, că Mircea Diaconu juca în pavilon”.

Jocurile fac legătura dintre trecut și prezent, de aceea ele trebuie conservate, promovate și valorizate, inclusiv prin educația culturală în școli, tutoriale pe internet, chiar și prin mob-uri. Sunt parte a patrimoniului nostru cultural imaterial, parte a identității noastre.

Mulțumiri gurenilor și domnului Constantin Bădescu pentru informații și fotografii!

Listă persoane intervievate

Mioara Cătoiu, n. 1971, Gura Râului
 Paraschiva Coț, n. 1952, Gura Râului
 Maria Coțiu, n. 1936, Gura Râului
 Marina Ihora, n. 1939-2020, Gura Râului
 Paraschiva Jurca, n. 1947, Gura Râului
 Maria Nicoară 1950-2019, Gura Râului
 Ioana Loloi, n. 1941, Gura Râului

⁵⁴ Ilie Moise, *Junii Sibiului 70 de ani* (Sibiu: Ed. Universității “Lucian Blaga” din Sibiu, 2014), 14.